

Sosiologia-lehden 50-vuotisjuhlaseminaari 28.3.2014

Onko sosiologia säilyttänyt innostavuutensa?

Antti Eskola

Otsikkoni kysymys sisältää otaksuman, että sosiologia on joskus ollut innostava tiede. Väitänkin, että ainakin vahvana kasvukautenaan 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun lopulle saakka moderni sosiologia oli Suomessa uudenlaisena, vanhasta westermarckilaisesta sosiologiasta olennaisesti poikkeavana tieteenalana todellakin kiinnostusta ja lupauksia herättävä sekä harjoittajiaan innostanut ilmiö. Uuden sosiologian monitahoinen kiinnostavuus ja vetovoima näkyivät esimerkiksi ensimmäisen Sosiologia-lehden toimituskunnassa. Päätoimittajan ja toimitussihteerin lisäksi lehteä kustantava Westermarck-seura oli valinnut siihen neljä henkilöä: Esko Aaltosen, Kettil Bruunin, Matti Haavion ja Yrjö Uiton. He tulivat monelta taholta ja heillä oli kontakteja sosiologian ulkopuolelle niin kulttuuriin kuin talouteenkin.

Esko Aaltonen ei ollut Sosiologia-lehden synnyessä ainoastaan 71-vuotias kansatieteilijä ja juuri eläkkeelle jäänyt Turun yliopiston sosiologian professori, vaan monipuolinen kulttuurihenkilö, joka tunsikin myös talouselämää. Aaltonen oli perustanut Forssan lehden ja Forssan kirjapainon, jossa Sosiologiakin painettiin. Hän oli toiminut K.J.

Gummerus Oy:n kirjallisena johtajana ja toimitusjohtajana sekä oli edelleenkin päätoimittajana Suomalainen Suomi -lehdessä, jossa me nuoret sosiologit saatoimme julkaista kirjoituksiamme ennen Sosiologia-lehteä. Sosiologiatiedekin oli saanut julkisuutta Aaltosen myötä, kun hänen oppilaansa satamatyömies Mauno Koivisto oli vuonna 1956 väitellyt tohtoriksi.

Kettil Bruun, tuolloin 40-vuotias Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja, oli hänkin tuntenut uuden sosiologian vetovoiman ja innostavuuden. Ennen sosiologin uraansa Bruun nimittäin oli Helsingin kaupungin tilastotoimen yliaktuaarina toiminut historian maisteri. Työnsä alkoholitutkimuksen piirissä hän aloitti Väkijuomakäytön tutkimussäätiön sihteerinä. Sosiologiaa kohti Bruun liikkui nopeasti, sillä jo hänen 1959 ilmestynyt väitöskirjansa oli kokeellista pienryhmätutkimusta, joka tuohon aikaan oli kansainvälisesti laaja ja näkyvä sosiologian osa-alue.

Mainitsemistani toimituskunnan jäsenistä nuorin, tuolloin 26-vuotias ja ainoa vielä elossa oleva, Matti Haavio, oli toiminut sosiologian opiskelijoiden Kontakti ry:n puheenjohtajana sekä jäsenenä tiedekuntajärjestö Kannunvalajien hallituksessa, SYL:n hallituksessa ja Ylioppilaiden YK-yhdistyksen hallituksessa. Siis laajasti verkostoitunut opiskelijaedustaja, joka lisäksi oli toiminut Westermarck-seuran hallituksen jäsenenä sekä Uuden Suomen kulttuuriosaston ja monen

muun lehden avustajana. Eläkkeelle Haavio on jäänyt opetusministeriöstä neuvottelevana virkamiehenä, joka viimeiset lähes kymmenen vuotta hoiti EU-asioita. Matti kuuluu samaan Haavioiden sivistyssukuun ja sosiologisisarusten sarjaan kuin Elina (Haavio-Mannila), Katarina (Eskola) ja Magdalena (Jaakkola). Tämä tausta selittää kontaktin, jonka seurausta on Sosiologia-lehden periaatteessa 50 vuotta samana pysynyt ulkoasu. Sen nimittäin suunnitteli Otavan faktori Reijo Salokola, jonka nimen Haavio sai runoilija ja kriitikko Tuomas Anhavalta.

Yllättävästä suunnasta joukkoomme tuli – ja uuden sosiologian innostavuuden koki – Yrjö Uitto, joka toimituskunnan jäsenistä oli minulle läheisin, perheystävä. Tuolloin nelissäkymmenissä oleva Uitto oli nimittäin menestyvä liikemies, yksi Valintatalon kolmesta perustajasta. Hänellä oli sosiologian perustutkinto, mutta monien liiketoimiensa ohessa hän teki myös väitöskirjan ja hankki sosiologian dosentin pätevyyden. Uiton ansiota on, että kun hänen yrittäjäystävänsä Aarne J. Aarnio perusti Ristiinaan teollisuuslaitoksen, palkattiin nuori sosiologi tekemään tutkimusta tehtaan vaikutuksista paikkakuntaan. Näin sai alkunsa tehtävään valitun, myöhemmin sosiologian professoriksi edenneen Tapani Valkosen tutkijaura. Yrjöllä oli myös Helsingin keskustassa erään liikehuoneistonsa yhteydessä hyvin varustettu yksityisbaari, johon oli mukava vetäytyä juomaan viskiä ja keskustelemaan Max Weberistä.

Itse olin tuolloin 30-vuotias tohtori, joka toisena päätoimittajavuotenaan nimitettiin sosiologian professoriksi Turun yliopistoon, Esko Aaltosen entiseen virkaan. Toimittuani siinä vain yhden lukukauden siirryin Tampereelle sosiaalipsykologian professoriksi. Toimitussihteeriksi, joka lehdessä teki varsinaisen työn, minulla oli onni saada itseäni viisi vuotta nuorempi Klaus Mäkelä, joka toimi alkoholitutkijana Kettil Bruunin johtamassa laitoksessa. Toivoin, että Klaus olisi voinut olla

muistelemassa noita aikoja tässä juhlaseminaarissa, mutta hänen syöpäsairautensa oli jo liian pitkällä. Ehdimme kuitenkin molemmat iloita ajatuksesta, että tekisimme vielä yhden pienen yhteisen toimen eli valitsisimme Sosiologia-lehden tämän päätoimittajakauden parhaan artikkelin, mitä kunniaa lehti meille ehdotti. Syöpä ehti kuitenkin edelle, ja Klaus Mäkelä kuoli Helsingin Terhokodissa viikkoa ennen viime joulua.

Jäin siis murheissani yksin muistelemaan sitä va-loisaa aikaa, kun olimme nuoria ja Sosiologia-lehti syntyi. Uusi ja innostava asia nousee aina myös julkisuuteen. Niin moderni ”amerikkalainen” sosiologiakin, kuten sitä kutsuttiin. Sen etabloitumista ja institutionalisoitumista olivat edistäneet erityisesti kaksi oppikirjaa: Erik Allardtin ja Yrjö Littusen vuonna 1958 ilmestynyt *Sosiologia* ja minun 1962 ilmestynyt *Sosiologian tutkimusmenetelmät I*. Kun opiskelijat alkoivat puhua niistä ”Allardt-Littusena” ja ”Eskola ykkösenä”, suomalaisen kulttuurielämän ilmiöitä seuranneet ymmärsivät, että he puhuvat varmaan ”siitä uudesta sosiologiasta”.

Tämän tieteenalan uutuuksia olivat paitsi kvantitatiiviset menetelmät, myös asennetutkimus ja pienryhmätutkimus. Vanha marxilaisteoreetikko Tuure Lehén luonnehtikin meitä sosiologeja sanomalla ”he tutkivat asenteita”. Se tarkoitti, että me emme tutki oikeita konkreettisia ja materiaalisia asioita. Tätä puutetta 1970-luvun marxilaisuudesta innostunut sosiologia yritti korjata esimerkiksi paljon huomiota herättäneellä TANDEM-tutkimuksella. Viime syksyn murheisiin kuuluu, että tuota tutkimusta vetänyt, minua kolme vuotta nuorempi Juha Partanen menehtyi sairauteen marraskuussa.

Uuden aallon myötä avautuu aina mahdollisuus nousta aallon harjalle ja kokea sen mukaisia huikeita tuntemuksia. Erik Allardt on muistellut, että kun hän 1950-luvun jälkipuoliskolla Yhteiskun-

nallisen Korkeakoulun tutkimuslaitoksessa Kattajanokalla Faina Jyrkilän, Yrjö Littusen ja Paavo Piepposen kanssa teki uudenlaista sosiologiaa, tutkimuksia ja oppikirjaa, he tunsivat olevansa "jos ei nyt maailman keskipiste, niin ainakin Suomen sosiologian keskipiste". Itse voin sanoa jotain samaa. Kun jo gradutyössäni perehdyin uusimpaan kansainväliseen pienryhmätutkimukseen ja tein 1961 englanniksi ilmestyneen väitöskirjani sen mallien mukaisesti, tunsin olevani sosiologian eturintamassa. Tunnetta vahvisti se, että molemmat "johtavina" pidetyt alan aikakauskirjat, *American Sociological Review* ja *American Journal of Sociology*, julkaisivat kirjastani arvostelun. Sosiologia ei ainoastaan innostanut, vaan se myös palkitsi.

Uutuudet kuitenkin vanhenevat ja innostus niihin laimenee. Ainakin yhteiskuntatieteissä voi kuitenkin luottaa siihen, että pian tulee uusi aalto, joka taas innostaa siihen perehtyvän uuden sukupolven. Aaltoja on tapana kuvata erilaisina "ismeinä". Vesa Puuronen on Sosiologia-lehden vuoden 2005 ykkösnumerossa luonnehtinut viittä suomalaisessa sosiologiassa vuodesta 1960 lähtien erotettavissa olevaa "ismiä" tai paradigmanmuutosta. Ne ovat ikäjärjestyksessä "positivismi", "jälkipositivismi", "kriittinen realismi", "konstruktionismi" ja "uusi kriittinen realismi". Allardtin ja Littusen Sosiologian hän mainitsee "positivismin" paradigmaattisena teoksena. Minun menetelmäkirjoillani on sama asema "jälkipositivismissä". Kun Puurosen kirjoituksesta alkaa pian olla jo kymmenen vuotta, jokin uusi "ismi" on varmaankin taas odottelemassa oven takana tai ehkä jo kurkistellutkin sieltä.

Puurosen analyysi on mielenkiintoinen ja valaiseva, mutta aina kun luen "ismismin" hallitsemia kuvauksia filosofian tai oman tieteenalani kehityksestä, tunnen oloni myös epämukavaksi. Ajattelen, että sosiologia saisi olla hiukan enemmän sellaista kuin vaikkapa lääketiede. Siinähan tutkimus näyttää etenevän selväpiirteisemmin eli

niin, että ensin ratkaistaan tämä ongelma, johon menee ehkä viisi vuotta, sitten seuraava ongelma ja niin edelleen, kunnes lopulta on mahdollista kehittää uusi lääke tai hoitomuoto. "Konstruktivistisesti" ajatteleva sosiologi tosin näkee tämänkin prosessin paljon monimutkaisempana.

Yksi hyvä puoli siinä kuitenkin on, että aina nousee uusia "ismejä". Perehtymällä uutuuteen ja rakentamalla sille opinnäytetyönsä nuori sosiologi voi tuntea olevansa jos ei maailman keskipiste niin ainakin suomalaisen sosiologian eturintamassa. Näin "ismit" säilyttävät sosiologian innostavuutta opiskelija- ja tutkijapolvesta toiseen, sytyttävät sen aina uudelleen. Freudilainen isänmurha on niiden avulla helppo tehdä. Mutta onko yhteiskunta muuttunut niin, että innostavuus rajoittuu nyt vain tieteenalan sisäiseen keskusteluun? Herääkö media tai kulttuuriyleisö huomaamaan, että kas vain, sosiologia on siirtynyt "uuden kriittisen realismin" kauteen? Tuskin. Sodanjälkeisen "amerikkalaisen" sosiologian maihinnousun se huomasi.

Entä "isänmurhan" kohteeksi joutunut vanhempi sukupolvi, sammuuko sen innostus uusien "ismien" aalloissa? Enpä tiedä. Erik Allardt muisteli jossakin haastattelussa varhaisia stipendiaattivuotiaan 1953–54 Yhdysvalloissa, erityisesti Columbia Universityssä. Hän sanoi suunnilleen niin, että "siellä minä opin sen sosiologian, mitä minä sitten harjoitin". Itse voisin sanoa samaa 1950-luvun jälkipuoliskon vuosista, jolloin Helsingin yliopistossa opiskelin sosiologiaa ja psykologiaa. Silloin minä opin sen, mitä erilaisissa kirjallisissa töissäni olen sen jälkeen harjoittanut, levittänyt ja opettanut eteenpäin. Jotain lisää on vuosikymmenten mittaan tarttunut erilaisista "ismeistä", mutta jaksan aina ilahtua, jos näen, että tuo vanha perussosiologiakin yhä elää.

Niinpä lopuksi haluan mainita pari tuoretta tutkimusta, joiden lukeminen on tuottanut tällaista iloa. Molemmat työt liittyvät Lappiin ja

Lapin yliopistoon, ja kummankin kohteena on vanhoillislestadiolainen yhteisö. Käsitteiltään ja metodiltaan tutkimukset ovat minulle tuttua sosiologiaa, vaikka tekijät tulevatkin sosiologian naapurilohkoilta. Poliitiikan tutkimuksen suunnasta aiheitaan lähestyy Aini Linjakumpu teoksessaan *Haavoittunut yhteisö: Hoitokokoukset vanhoillislestadiolaisuudessa* (2012). Kun hänen peruskäsitteensä, valta, viittaa lestadiolaisyhteisön sisällä harjoitettuun vallankäyttöön, analyysistä tulee sosiologisesti ja sosiaalipsykologisesti mielenkiintoisia. Tällaisen vanhan liiton yhteiskuntatieteilijänkin on helppo seurata Linjakummun keskustelua ja ilahtua siitä.

Yhtä lailla kiinnostuneena ja ilahtuneena olen lukenut aiheitaan sosiaalityön suunnasta lähestyvän Johanna Hurtigin työtä *Taivaan taimet: Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta* (2013). Esimerkiksi tapa, jolla Hurtig tutkii, millaisia piirteitä nimenomaan yhteisö, sen oppi ja usko ovat tuottaneet aineistossa kerrottuun väkivaltaan, on kiintoisaa sosiologista elaborointia.

Sellaiseen ”postmoderniin tiedekäsitykseen”, jonka mukaan tutkimus voidaan esittää tarinana, runona tai sarjakuvana, suhtaudun epäillen. Sitä vastoin innostun, jos kaunokirjallinen teos ja sosiologinen tutkimus tuovat jostain kohteesta esiin samoja havaintoja, mutta kumpikin omalla tavallaan. Tulos vaikuttaa silloin erityisen vahvalta. Klassinen suomalainen esimerkki tällaisesta teosparista on Knut Pippingin 1947 ilmestynyt väitöskirja *Kompaniet som samhälle* ja Väinö Linnan 1955 ilmestynyt romaani *Tuntematon sotilas*. Kun Linjakummun ja Hurtigin tutkimusten rinnalle nostetaan Pauliina Rauhalan tarkkanäköinen ja hienosti kirjoitettu romaani *Taivaslaulu* (2013), tässä on toisiaan vahvistava teosjoukko, jolla varmasti on myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Sen maaperän hedelmällisyys, josta innostavat sosiologiset työt voivat yhä nousta, näkyy hy-

vin Sosiologipäivien kymmenistä työryhmistä. Apostoli Paavali sanoi joskus, että Jumala ei ole kaukana meistä. ”Hänessä me elämme, liikumme ja olemme.” Kun katselen, mitä kaikkea Sosiologipäivien työryhmien esitysten aiheet kattavat, tekee mieli sanoa, että sosiologia ei ole kaukana yhdestäkään meistä. Siinä me elämme, liikumme ja olemme.